

La dramatúgia catalana: reserva integral zoològica¹

Francesc Foguet i Boreu

La primera constatació que podem fer sobre la «dramatúrgia catalana viva» és que la nòmina d'autors en actiu que escriuen teatre és molt nombrosa. La lectura d'ahir va reunir 12 veus entorn d'un director d'orquestra i d'un piano: les combinacions vocals i acústiques podrien multiplicar-se. La dramatúrgia textual catalana és viva, certament. Ara bé, en quin conjunt de circumstàncies viu o, millor, sobreviu? Troba unes condicions ambientals favorables o més aviat adverses? Molt probablement, des d'una òptica diacrònica, la situació és molt millor que en altres períodes de la història del teatre català (que sempre ha viscut en una crisi permanent), per bé que això no vol dir que sigui satisfactòria, ni de bon tros, per poc exigents que siguem. I ho hem de ser per força. Passa com en la situació política, que, si bé és més falaguera que en plena dictadura franquista, això no treu que, després de dues dècades de presumpta democràcia, visquem en un paradís de drets i llibertats.

---

¹ Agraïm als coordinadors d'aquestencontre, Manuel Molins i Jaume Pérez Montaner, la seva invitació a participar en aquesta taula rodona que ens permet de compartir reflexions i idees amb col·legues de reconeguda trajectòria com són Joan F. López Casasnovas, Maria Josep Ragué-Arias i Biel Sansano.

Tal com va el món, qualsevol panorama crític de la dramaturgia catalana viva ha de tenir present, si més no, quin és el «paratge natural d'interès nacional» en què es desenvolupa. En aquesta nostra intervenció, voldríem esbossar —molt per sobre, sense cap voluntat d'exhaustió— quines són les «espècies» que campen per aquest paratge natural, quin és l'ecosistema a què han d'enfrontar-se, quins són la mena de textos que participen de la dramaturgia catalana viva i quina n'és la difusió. Partim del fet que, indígenes com som, considerem l'espai d'aquesta dramaturgia com una «reserva integral zoològica» en vies d'extinció, si els qui la poblen no hi fan res de manera més o menys immediata. L'objectiu de l'esquema que proposem, amb tota la parcialitat del món, és generar o incitar preguntes, rèpliques i, en definitiva, debat i reflexió sobre l'estat de la qüestió.

Espècies

L'estudi de la diversitat dels dramaturgs catalans vius deu ser una de les feines de risc més elevat, ja que pot despertar les ires dels nostres creadors, sempre propensos a sentir-se l'ego ferit i la vanitat ultratjada. Amb tot, si assagem de fer una abstracció de les tendències de la «dramaturgia viva», ens surt una classificació una mica *sui generis* i bon tros arbitrària (no fos cas que, de retruc, ens acusessin d'acadèmics). És possible que alguns dramaturgs puguin ser inclosos en diverses classificacions o puguin constituir-ne d'altres. Sigui com vulgui, ens en guardem prou d'encabir-los, amb noms i cognoms, en una o altra i ens limitem a oferir unes unitats taxonòmiques que puguin ser útils per a generar hipòtesis de treball o especulacions de la mena que sigui:

- *els formalistes cerebrals*: construeixen artefactes teatrals que atorguen més importància a la forma que no pas al tema, les idees o la falla;
- *els anecdòtics frívols*: les històries de les seves obres són d'una inanitat absoluta, però tenen una mena d'aureola que les escora cap a una falsa transcendència;

- *els tremendistes il·luminats*: la ficció els és una excusa per abocar tota una colla de filosofades amb ínfules intel·lectualoides;
- *els originals convençuts*: la forma és el vehicle per expressar un món personal, unes inquietuds, unes constants;
- *els neorealistes voyeurs*: la temàtica aparentment social de les seves obres és vista amb una mirada entre paternalista i suficient, difícilment compresa;
- *els inquiets pertinaces*: cada nova obra és una investigació expressiva, diferent, un pas endavant cap a la pròpia coherència;
- *els guionistes teatrals*: presenten textos fortament influïts per la narrativa audiovisual i amb els, diguem-ne, cops d'efecte i la «simplicitat» del mitjà televisiu (una invasió de l'espai teatral per les narratives *alienes*).

No cal dir que encara podríem parlar dels *postmoderns reaccionaris*, dels *revolucionaris intuïtius*, dels *destralers mimats*, dels *burgesets acomplexats*... Aquestes etiquetes, tan reduccionistes i pedestres com vulgueu, ens porten de cap a l'etern debat entre el contingut i la forma amb les derivacions *ideològiques* que calgui. I en calen. ¿Quin tipus de «formes teatrals» convenen més al poder? ¿Quins models són promoguts des d'instàncies públiques o privades? ¿Quines temàtiques són considerades tabú o, ben al contrari, mistificades com a esquer comercial? ¿Quines estètiques són més asèptiques? Per què? A qui beneficien?

Ecosistema

La dramaturgia catalana tendeix a ser, cada vegada més, una peça supèrflua, residual en les programacions dels teatres professionals, siguin públics o privats (una tendència a la superfluïtat que, d'altra banda, és compartida pel conjunt de la cultura catalana més pomposa). El fenomen podria definir-se com una «espanyolització» creixent de l'escena catalana (amb una conseqüència espantosa: el «provincianisme», que té sovint una careta de progressia que fa por). Amb això, l'escena catalana,

en el camí de la substitució i l'anihilació galopants, perd la seva capacitat de generar una dinàmica pròpia, una «densitat» teatral que sigui motor d'altres àmbits de la cultura. Alhora, l'escena catalana perd la possibilitat d'homologar-se, sense complexos, amb la resta d'escenes europees coetànies. Ens falta potser una nova sacsejada modernista?

Al marge de la problemàtica política, en què les possibilitats d'expansió cultural topen amb el mur de contenció d'un estat monocrom, i al marge també de la tendència monopolista, en què algunes empreses condicionen les programacions de teatres públics i privats i treballen amb àmbits de referència aliens, hi ha una sèrie de factors interns que –ens fa l'efecte– contribueixen a reduir el potencial d'acció dels dramaturgs catalans, és a dir, la seva implicació, com un agent més, en l'engranatge escènic del país:

- La manca de risc dels programadors públics ha jugat en contra dels dramaturgs en actiu. La major part estan més preocupats per la vessant empresarial que no pas l'artística del fet teatral (ben mirat, també hi hauríem d'afegir els programadors privats que rebin qualsevol mena de subvenció, directa o indirecta, per petita que sigui, de l'erari públic). Alguns invents, que acostumen a plantejar-se com a provatures, sense comprometre-s'hi gaire (no fos cas), tenen una deriva tan marginal que esdevenen doblement residuals, insignificants. Els resultats poden ser contraproductius. Un dramaturg novell pot perdre-hi bous i esvelles: un enterrament en vida, vaja. I, ben sovint, aquestes experiències acaben per confirmar els noms ja consolidats, que farien fortuna en qualsevol teatre comercial. Rarament, ajuden a aconseguir les bones intencions que es proposen.
- La dissolució del *boom* dels vuitanta i començaments del noranta del segle xx ha dut a una certa dispersió: alguns autors s'han passat al guionatge per guanyar-se la vida (alguns, fins i tot, han emigrat a la capital de l'imperi i han llançat el crit al cel a tort i a dret), altres han abandonat definitivament l'escritura dramàtica o s'han dedicat a altres activitats i, encara, altres

continuen fent la viu-viu en condicions molt precàries, en circuits més marginals. Quants estrenen amb regularitat i en unes condicions dignes? Quants han accedit als teatres públics o als privats més aparatosos? Alguns dels noms capdavaners d'aquest *boom* escriuen i, fins i tot, estrenen de tant en tant, però també dediquen molt de temps a la direcció, als treballs de dramatúrgia o a altres feines més lucratives. D'altra banda, alguns dels històrics es mouen entre l'escepticisme lúcid i la tenacitat resistencial: continuen escrivint, estrenen més aviat poc –i alguns, poquíssim o gens– i, en la gran majoria dels casos, se'ls ha deixat abandonats de la mà dels déus. I això, a ningú, sembla que no li importi gaire.

- La reducció de l'espai més marginal o la perversió de la seva funció originària ha portat a moltes confusions. ¿Són alternatius, realment, alguns espais que s'etiqueten així? ¿Què volem dir quan parlem del concepte «alternatiu»? Ens trobem amb una carta blanca que serveix per a tot i per a no res. És la mateixa buidor conceptual de mots com ara «modernitat», «contemporaneïtat» o «avantguarda», i totes les seves derivacions semàntiques que llueixen tant. ¿Qui defineix la modernitat, la contemporaneïtat, l'avantguarda d'uns textos o d'unes creacions? El fet de designar-s'hi, vol dir que ho són de veritat? ¿Quins criteris defineixen aquesta mena de mots màgics que permeten, sovint, donar gat per llebre? Qui dicta les modes i amb quines intencions?
- L'al·lèrgia dels directors als textos d'autoria catalana, com també a la tradició indígena, i una preferència gairebé mesella pels autors estrangers és una de les malalties més reiterades de la cultura catalana: el provincianisme de curta volada. Ho arrosseguem d'anys i panys enrere, com un estigma. És l'eterna cançó de l'enfadós. Molts agents culturals es limiten a ignorar, sovint amb una mala fe exasperant o amb una brossa a l'ull que els torna irascibles, la cultura catalana, el teatre català, amb la dèria d'un cosmopolitisme de nyigui-nyogui. Mal que mal, si hem de ser

indígenes, siguem-ho amb un cert grau d'autenticitat. A més, ¿com es pot negar o obliterated allò que no es coneix ni poc ni molt? Perquè, en realitat, ¿coneixen els nostres directors, els nostres programadors, els nostres autors, la tradició catalana? O s'estimen més, per ignorància o per desídia, «cremar les naus esbalandrades del passat», titllar-la de dolenta i quedar-se tan amples.

Textos

Llevat de les excepcions del cas, que ens agradaria que fossin molt més nombroses, hi ha un notable dèficit d'imaginació a l'hora de crear universos potents, atrevits i compromesos. Hi ha molt pocs textos que siguin capaços d'imaginar ficcions que, des d'opcions estètiques diverses, abordin problemàtiques contemporànies i arribin a commoure la sensibilitat crítica del lector/espectador actual. La majoria de textos pateixen deficiències importants en qüestions bàsiques d'escriptura dramàtica, tenen un domini molt insuficient de la llengua i fan palès un coneixement gairebé nul de la tradició dramàtica. També, i no deixa de ser desesperant, n'hi ha d'altres que són tan impecables formalment com insubstancials quant al contingut.

Moltes peces teatrals tenen una escassa entitat dramàtica i presenten temes d'interès irrellevant, gairebé anecdòtic, encara que se'ls farceixi de pretesa transcendència. Hi ha pocs autors que siguin capaços d'expressar un compromís creatiu amb el món que els envolta (n'hi ha que ho intenten i sona a mentida, a esnobisme «progre»). D'altres, intenten recuperar gèneres còmics sense gaire fortuna o aspiren a trobar camins expressius més o menys experimentals, però que van a petar al pur formalisme o el transcendentalisme gratuït. En aquest punt, fa tota la impressió que s'ha arribat a un atzucac i que els mateixos que hi han contribuït miren de buscar camins de sortida a través d'una certa aproximació, distant, temorenca o tramposa, a la realitat.

En definitiva, ens trobem amb molts textos prims de contingut i d'una inconsistència dramaturgica que fa esfereir. Malgrat tot, en desàrrec dels autors d'aquestes obres, cal tenir en compte les enormes dificultats de provar-les a l'escenari, de fer-les vibrar damunt de l'escena, de mantenir una regularitat d'estrenes que faciliti l'aprenentatge del dramaturg, en estreta col·laboració amb la resta d'agents de la representació teatral. ¿Es pot continuar considerant el dramaturg un dels professionals, per dir-ho així, de l'escena que en viu apartat, solitari, en una torre de vori *malgré lui*, sense contacte amb tot el sistema teatral?

Difusió

L'edició dels textos teatrals és a punt de convertir-se en una raresa. La majoria d'editorials estableixen com a criteris de selecció de les peces que volen publicar, o bé que siguin estrenades en la cartellera, o bé que siguin premiades en algun guardó (sovint a través de convenis més o menys avantatjosos). Una col·lecció històrica com «El Galliner» s'aguanta pels pèls gràcies als esforços del seu editor i, comptes fets, treu molt pocs títols a l'any, alguns dels quals per mer compromís. Una altra de les històriques, la de «Teatre 314», continua publicant amb penes i treballs, en compta-gotes i, estèticament, una mica a la babalà en els darrers temps. Altres col·leccions com la «Teatre Contemporani Textos a Part», d'Arola de Tarragona, o «En Cartell» de Re&Ma, amb seu a Barcelona, són, en graus diversos, perifèriques: Arola, per la seva situació geogràfica, i Re&Ma, per la seva dedicació, sobretot, a les anomenades sales alternatives. També hi ha col·leccions, com Bromera d'Alzira, que ha anat treballant, amb constància i tenacitat, per bastir un repertori dedicat especialment a la difusió del teatre en el món de l'ensenyament.

Pel que fa als premis, la major part de les convocatòries teatrals semblen guardonar (i de vegades afavorir-ne l'edició) el millor text, que acostuma a ser el més bo d'entre els pitjors (tothom tem les inclemències del

desert). No hi ha uns criteris gaire clars, ni una orientació ben definida (si exceptuem els premis que neixen amb la clara voluntat de trobar la cirereta del pastís comercial). Que coneguem de prop, n'hi ha dos, pel cap baix, que s'escapen d'aquesta descripció general i potser excessivament genèrica. El Premi Born de Ciutadella de Menorca i el Premi Ramon Vinyes de Teatre de Berga són dos dels que, de moment i si no s'espatllen, parteixen d'uns criteris més o menys diàfans: el primer ho fa d'una manera implícita (es pot comprovar amb facilitat si s'analitza els textos premiats en les darreres convocatòries); el segon, en canvi, ho deixa molt clar a les seves bases (es reclama textos que, per la seva qualitat literària, la seva originalitat estètica i el seu compromís ètic o social, enriqueixin el panorama teatral català), fet que no implica, és clar, que els textos premiats s'ajustin precisament als propòsits del guardó. La crítica de textos teatrals és gairebé inexistent. Si de crítica-crítica, als suplementes culturals, n'hi ha ben poca (molt sovint els criteris de tria són absolutament manicomials o del tot interessats). La majoria aclaparadora dels directors dels anomenats suplementes culturals no hi creuen gens ni mica. Alguns pensen que el fet que, en les seccions de Cultura i Espectacles, es dediqui un espai miserable a la crítica d'espectacles ja omple el buit: la seva ignorància o desídia arriba fins al punt de confondre, encara, literatura dramàtica i espectacle teatral. Crítica de textos? Per què? Per a què? Altres, moguts per interessos inconfessables, creuen que únicament cal ressenyar els llibres de teatre que responguin al criteri paroxístic d'«índexs d'audiència» i, per a més inri, consideren que cal deixar bé els amiguets i, sobretot, no molestar els intocables. Entre els uns i els altres, la literatura dramàtica, els textos teatrals editats, es queden sense ressenya crítica. I tot continua com si res.

Fet i fet, la difusió de la literatura dramàtica no troba pràcticament cap ressò en els mitjans de comunicació, i això en un món en què els mèdia són com els oracles del consum, és una rèmorra importantíssima. Però tampoc altres vies de difusió més a l'abast no són treballades a fons. Per exemple, als diversos nivells de l'ensenyament (des de la primària fins a la universitat), la literatura dramàtica hi ocupa un lloc

marginal. A les escoles, als instituts, a les universitats, no s'aprofiten les infinites possibilitats educatives i culturals de les arts escèniques. És una altra de les seves assignatures pendents. La literatura dramàtica —una mena de Ventafores amb sabates de xarol— s'ha fet gran i, malgrat els avenços, tampoc no ha reeixit a tenir la mateixa consideració, el mateix crèdit genèric que la novel·la o la poesia. Ni ha pogut convertir-se, llevat d'alguns casos que sempre són excepcionals, en matèria acadèmica prou reconeguda en els programes universitaris. La incapacitat d'omplir aquests i altres nivells de divulgació té efectes nefastos per a la literatura dramàtica com a gènere en peu d'igualtat amb els seus congèneres.

Confiem que aquests quatre aspectes, simplement esbossats, serveixin de punt de partida per al debat que, de ben segur, serà notablement enriquit per la intervenció dels altres membres de la taula. Si no som capaços de detectar els dèficits del sistema teatral, d'afrontar-nos sense mesquineses als problemes que, d'ençà del Modernisme, encara tenim pendents, no podrem fer cap pas endavant, i tampoc no tindrem cap defensa per evitar de recular enrere com els crancs o de deixar-nos extingir per la implacable llei natural del més fort. Perquè, al capdavall, ¿qui pot preservar la «reserva integral zoològica» que és el teatre català (i potser la cultura catalana i tot) i donar vida a una «dramatúrgia viva» en vies d'extinció?